

Színház- és Filmművészeti Egyetem
Doktori Iskola

A rendszerváltás utáni erdélyi magyar színház

doktori disszertáció tézisei

témavezető:

Hegedűs D. Géza, DLA

egyetemi docens

Bodó A. Ottó

egyéni felkészülő

2011

Dolgozatomban az erdélyi magyar színházi élet alakulását vizsgálom az 1989-es rendszerváltás utáni két évtizedes időszakban. Erdély esetében nem csupán földrajzilag determinált területről és egy történelmi helyzetről van szó, hanem egy sajátos kisebbségi társadalmi létről is. Ez a kisebbség azonban nem egy kis területen élő csoport rezervátumi jellegű kultúrával, hanem országnyi területen (Temesvár és Csíkszereda közt a távolság 550 km) élő majdnem kétmillió populáció, saját kulturális (inkluzív színházi) intézmény-hálózattal.

A dolgozat első fejezetében röviden vázoló az 1989-et megelőző éveket, azokat a társadalompolitikai és kultúrpolitikai eseményeket, melyek meghatározók voltak az erdélyi magyar színház számára. Az asszimilációs politikát folytató diktatúrában a kisebbségi színház elsődleges szerepe a kulturális és nyelvi megmaradás segítése volt – ez egy hagyományos színházi időszak.

A rendszerváltás utáni színháztörténet megértésének szükségszerű követelménye annak a helyzetnek a vázolása, amely az erdélyi magyar színházi életet jellemezte 1990-ben és az azt követő években: színész- és rendezőhiány, kis létszámú főiskolai osztályok, nehéz gazdasági körülmények, magyarországi vendégrendezők erdélyi munkássága, a megváltozott társadalmi körülmények hatására a nézőszám masszív visszaesése.

Egy fejezet erejéig kitérek az erdélyi magyar színházak intézményi struktúrájára is, ennek történelmi létrejöttére, földrajzi elhelyezkedésére, az intézmények belső szerkezetére, fenntartói viszonyokra és költségvetésre. Ugyanitt felleltározom ezen színházak rendszerváltás utáni vezetőit.

A magyar színház szövegcentrikusságával szemben a román színház erőteljesen teatralizál: e a színház a hatásának vizsgálata elengedhetetlen az erdélyi magyar színház evolúciójának tárgyalásakor. E hatás több csatornán valósul meg, ezek közül a legfontosabbak: a közös iskolák léte, a színészi átjátszások (elsősorban magyar színészek román szerepei), magyar rendezők román nyelvű előadásai, valamint a román rendezők magyar színházi rendezései. Utóbbiak közt olyan kiemelkedő alkotók sorolhatók, mint Victor Ioan Frunză, Vlad Mugur, Dragoș Galgoțiu, Alexandre Colpacci, Mihai Măniuțiu, Silviu Purcărete vagy Andrei Șerban. A legfontosabb román rendezők magyar előadásiról külön is szólok.

Az erdélyi magyar színházak szervesülnek a román színházi életbe, a román szakma az erdélyi magyar színjátszást folyamatosan nyomon követi, rendkívül elismerően kezeli (mi több, a függelékemben szereplő kimutatásból kiderül az is, hogy az elmúlt húsz év alatt az erdélyi magyar előadások több rangos román szakmai díjat kaptak, mint magyarországit). Ugyanakkor a román színház sokrétű hatása arculatformáló tényezője az erdélyi magyar színjátszásnak. Olyan tényező, amely aktívan befolyásolta a színház alakulását, amely egyszerre motorja és következménye annak a paradigmaváltásnak, amely az elmúlt húsz év alatt végbement.

Ebben a terjedelemben nem vállalkozhatok minden egyes színház monografikus jellegű elemzésére, minden egyes rendezői életpálya részletes követésére, minden színházi rezdülés leképzésére. Munkám során egy átfogó képet óhajt rajzolni az erdélyi magyar nyelvű színjátszás közelmúltjáról, a legfontosabb lezajlott jelenségek ismertetését tűzve ki célul, olyan dolgozatot hozva létre, mely a későbbiek során további kutatások számára szolgálhat kiindulási alapul.

A különböző színházak művészi fejlődését tekintve a közös hatások és néhol a közös vonások ellenére sem beszélhetünk tipikus fejlődéstörténetről: minden színház külön utat jár be. Az atipikus esetek közül dolgozatomban kiemelten elemzem a sepsiszentgyörgyi Tamási Áron Színház elmúlt húsz évét, az ott lezajlott folyamatokat. Az elmúlt húsz év alatt egyik legfontosabb magyar nyelvű színházi műhellyé váló színház az egyetlen a rendszerváltás előtt alakultak közül, amelynek történetéről – vagy történetének általam leírt legfontosabb időszakáról – még nem jelent meg monográfia vagy tanulmánykötet.

A kilencvenes évek közepétől eltelt időszakban a Tamási Áron Színház eltávolodott a színházi hagyományoktól. A realista színjátszás sem cél immár, hanem csupán olyan eszköz, melyet szükség szerint beemelnek előadásaikba. A realitás illúziója helyett az előadásokban egy szuverén színpadi világ születik, saját törvényszerűségekkel és saját jelrendszerrel. A logocentrikus megközelítésmódot felváltja a teatralitás-centrikusság, melyben a látvány, hangzás, színészi jelenlét együttesen eredményeznek egy formai és tartalmi frissességet, melynek egyediségét az adja, hogy szervesen beleépülnek a sajátos hagyományok (mind a színház, mind Székelyföld hagyományai).

A sepsiszentgyörgyi színház fejlődése a többi erdélyi magyar színházéval – mindenekelőtt a Kolozsvári Állami Magyar Színházéval – ellentétben erőteljesen saját belső energiáiból merítkezik. Ez a fejlődés már-már zárt, szinte kizárólag a társulat saját erejére alapozva, nem a meghívott alkotóktól származó megtermékenyítő impulzusokra számítva történt. Ez a befele forduló építkezés még inkább kiemeli a sepsiszentgyörgyi színház műhelyjellegét. Ebben a folyamatban kiemelkedő szerepe van Bocsárdi László rendezőnek, a sepsiszentgyörgyi színház szellemiségét meghatározó alkotónak/művészeti vezetőnek.

A Tamási Áron Színház történetéhez kapcsolódva írom le a Figura Stúdió Színház két évtizedének leglényegesebb folyamatait, bemutatva így egy színházi gondolkodás és szellemiség kialakulását, evolúcióját és egyik színházból a másikba történő transzponálódását. E fejezetben nyomon követem, ahogyan a meghatározó alkotói Sepsiszentgyörgyre szerződésével a megszűnés szélére került gyergyószentmiklósi színház egy diákszínjátszó csoportból kinőve újra életre kel, akárcsak azt a folyamatot, amint egy (kétszeri indulásakor is) amatőr kísérletező társulat a hivatásosodás és kőszínházi repertoárműködés irányába fejlődik.

Dolgozatom függelékeként összeállítottam a tárgyalt időszak erdélyi színházainak teljes repertóriumát, az interneten és különböző kötetekben hiányosan vagy részlegesen megtalálható információkat műsorfüzetekből, sajtóból vagy a színházak irodalmi titkárságaitól gyűjtöttékkel egészítve ki, és létrehozva egy színháztörténeti szempontból fontos adatbázist.